

УДК 330.101

Ю.М. Дерев'янку

Наукові підходи до визначення категорії «ресурс»

У статті проаналізовано наукові підходи до визначення категорії «ресурс» різних авторів, а також суміжних понять, що безпосередньо пов'язані з цією категорією. На підставі проведеного аналізу та узагальнення наукових підходів, автор пропонує власне визначення категорії «ресурс».

Ключові слова: інформація, категорія, матерія, поняття, ресурс, речовина, субстанція, термін.

Постановка проблеми

Як сучасна економічна наука, сучасні економічні школи, так і історія економічних вчень свідчать про те, що ключовим чинником існування людства та розвитку соціально-економічних відносин були і залишаються певні ресурси, за рахунок використання яких людство розвивається (еволюціонує) у певному напрямі. Різниця лише полягає у тому, що в певні часи або у певних економічних школах на перше місце виходили різні види ресурсів.

Наприклад, історично відбувалася переоцінка пріоритетів використання ресурсів: речовина – енергія – інформація. Або в різні історичні епохи найважливішими для людства ставали (але, що не менш суттєво, без повної відмови використання попереднього типу ресурсів, а лише переорієнтування з одного ресурсу на інший): праця (рабовласництво) – земля (феодалізм) – капітал (буржуазія) [13].

За таких умов, вивчення (аналіз) походження та використання різного виду ресурсів стало актуальним питанням соціально-економічного розвитку суспільства ще в стародавні часи. Широкого розмаху питання використання різних видів ресурсів набуло в нові часи разом із бурхливим розвитком економіки в цілому та економічної теорії зокрема. З часом проблеми ефективного використання певних видів ресурсів (природних, трудових, фінансових і т.ін.) набули практично максимальної пріоритетності порівняно з іншими питаннями економіки. Ресурси (їх розподіл, використання) взагалі стали основою сучасної економіки.

У другій половині ХХ сторіччя суспільство постало перед найголовнішою проблемою сучасності – обмеженістю практично всіх видів ресурсів [7]. Це призвело до бурхливого розвитку економічних вчень, які різним чином пояснювали ці проблеми та пропонували свої власні шляхи подолання кризи ресурсокористування. Однак сьогодні постають питання, відповіді на які досить складно виокремити в працях науковців (в більшості випадків такі питання розглядаються поверхнево чи опосередковано, непрямо), наприклад, які саме ресурси слід вважати обмеженими, які види ресурсів є ключовими для суспільно-економічного розвитку і взагалі, що саме ми розуміємо під категорією «ресурс», оскільки сьогодні на відміну від попередніх часів ми вже

Дерев'янку Юрій Миколайович, асистент кафедри економіки Сумського державного університету.

© Ю.М. Дерев'янку, 2009

відносимо до ресурсів і такі специфічні категорії як «інформація», «підприємницькі здібності», «нематеріальні ресурси», «знання». За таких умов досить актуальним є питання визначення сутності категорії «ресурс» в сучасних умовах розвитку соціально-економічних відносин. На нашу думку це дасть змогу більш точно та ефективно аналізувати використання таких ресурсів.

Оскільки категорія «ресурс» історично використовується не тільки в соціально-економічних відносинах, але і в таких галузях науки, як фізика, біологія чи в техніці, ми не зможемо не торкнутися питання походження (етимології) поняття «ресурс».

Аналіз досліджень і публікацій

Специфічною особливістю аналізу питання вивчення наукових підходів до пояснення категорії «ресурс» є той факт, що тією чи іншою мірою згадає про такий термін і навіть дають йому певну оцінку, тлумачення чи принаймні використовують як базову категорію (без пояснення її сутності) у своїх наукових працях досить велика кількість науковців із різних галузей науки. В той же час виокремити комплексну наукову працю з аналізу чи пояснення категорії «ресурс» майже неможливо. Безумовно, що в таких випадках першоджерелом при вивченні категорії «ресурс», можна вважати різного виду словники, енциклопедії та довідники, в яких і наводиться тлумачення та галузь використання терміну. Саме вони і будуть нашим підґрунтям у вивченні наукових підходів до визначення категорії «ресурс».

Цілі статті

Метою даної статті є вивчення різних наукових підходів до визначення категорії «ресурс» з метою узагальнення та систематизації такої інформації, а також обґрунтування запропонованого авторського визначення категорії «ресурс» на підставі аналізу джерел вихідної інформації.

Викладення основного матеріалу дослідження

Вивчення різних джерел інформації, в яких тим чи іншим чином згадується термін «ресурс» дозволяє окреслити коло суміжних термінів чи термінів, які найчастіше згадуються разом з терміном «ресурс». До таких ми віднесли: матерія, сировина, речовина, інформація, фактор, субстанція, природні багатства (природні ресурси), капітал, праця, засіб, реальність (об'єктивна, віртуальна) та деякі інші. Крім того слід відзначити, що найчастіше дана категорія згадується саме в джерелах соціально-економічної спрямованості, рідше – в фізиці, біології та деяких інших галузях знань, де вона скоріше є певною мірою допоміжною категорією до базових в цих галузях, на відміну від соціально-економічних явищ.

На нашу думку дану категорію слід розглядати у трьох принципових розрізах: ресурс, як загальна категорія, що має іноземне походження; ресурс як категорія загальноекономічна чи соціально-економічна (макроекономічний рівень), а також ресурс, як категорія виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання (мікроекономічний рівень). Перш за все необхідно окреслити основні характеристики та підходи до визначення категорії «ресурс», як загальнонаукового поняття (визначення, що не має приналежності до певної галузі знань). З цією метою розглянемо визначення категорії «ресурс» та інших суміжних на нашу думку категорій у різних джерелах.

Під поняттям «ресурс» розуміють: 1) запаси чого-небудь, які можна використати в разі потреби [2], [5], [12], [15], [16], [18], [20], [22] чи які є в наявності для використання на випадок необхідності [2], [9], [10], [19]; 2) засіб, можливість, якими можна скористатися в разі необхідності [5], [15], [21]; 3) можливий термін експлуатації технічного приладу [2], [3], [18]. Термін є запозиченням з французької мови (фр. *ressource*), що означає засіб, спосіб, дані, ресурси, пов'язаний з стародавнім французьким словом *ressourdre* – підійматися, яке походить від латинського *resurgere* – знову підійматися, розпрямлятися, знову виникати, що складається з префікса *re-* і дієслова *surgere* – підіймати, сходити, виникати, утвореного за допомогою префікса *sub-* (під, біля) та *regere* – правити, направляти, кидати в ціль [8], [24].

Матерія – 1) об'єктивна реальність, що існує поза людською свідомістю й незалежно від неї і яка відображується нею [2], [5], [12], [16], [19]; 2) те, з чого складаються всі тіла в природі; речовина, поле [5].

Речовина – якісне визначення матерії, те з чого складається фізичне тіло [5], [12], [16].

Сировина – добутий або вироблений вихідний матеріал, призначений для подальшої промислової обробки та одержання напівфабрикатів або готових виробів [5], [12].

Субстанція – 1) у філософії – єдина основа всього сущого, існуючого, основа буття, основний складовий елемент [2], [5], [8], [16], [19], [20]; 2) взагалі будь-яка речовина [2], [5], [15]; 3) філософська категорія для позначення внутрішньої єдності всіх форм саморуку матерії, всієї різноманітності явищ природи та історії [14], [20], 4) тіло, матерія, речовина [6]; 5) об'єктивна реальність, матерія як першооснова, сутність усіх речей та явищ (матеріальна, духовна субстанція) [18]; 6) незмінна основа всього існуючого, протилежна мінливому та випадковому [14]; 7) «... одне із похідних понять буття, що з'ясовується у своєму змісті за допомогою розмірковування над цим останнім поняттям; під сутнім у самому широкому значенні цього слова ми розуміємо усе позитивно дане в предметах наших знань, все те, що ми відрізняємо словом «існує» від слова «не існує» (перекладено з російської автором статті – Ю. Д.) [25]; 8) (із філософії) першооснова всіх існуючих речей, що залишається незмінною у своїй сутності, не дивлячись на різноманітність проявів субстанція недоступна для чуттєвого сприйняття людиною [1]. Термін є запозиченням із західноєвропейських мов, походить від латинського *substantia* – сутність, суть, власність наявність, пов'язаного з дієсловом *substare* – бути наявним, існувати [8], [18].

Інформація – 1) відомості про які-небудь події, чинсь діяльність і т.ін.; повідомлення про щось [2], [5], [18], [19], [20]; 2) відомості, що є об'єктом зберігання, накопичення, переробки і передавання [19]; 3) відомості, сигнали про навколишнє середовище, які сприймають організми у процесі життєдіяльності [12].

Фактор – умова, рушійна сила, причина будь-якого процесу, явища, що визначає його характер або одну з його характерних рис, чинник [5], [9], [14], [17], [18].

Природні багатства (запаси, ресурси) – сукупність матеріальних цінностей (корисних копалин), що є в природі якої-небудь країни, області, місцевості [5], [21].

Капітал – сукупність коштів (майно, гроші, нерухомість), що приносять прибуток [5].

Засіб – 1) якась спеціальна дія, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось; спосіб; 2) те що служить знаряддям у якій-небудь дії, справі; 3) гроші, матеріальні цінності, достатки [5], [18].

Реальність – 1) властивість за значенням «реальний»; 2) об'єктивно існуюча дійсність, явища, події, факти, предмети дійсності [5].

З наведених визначень різних категорій досить складно обрати очевидний термін, що найбільш точно відбивав би сучасне багатовекторне використання терміну «ресурс», коли до цього терміну відносять такі, досить різні і іноді досить важко поєднувані терміни, як:

- природні ресурси;
- матеріальні ресурси;
- виробничі ресурси;
- фінансові ресурси;
- інформаційні ресурси;
- нематеріальні ресурси;
- підприємницькі здібності;
- трудові ресурси;
- капітал;
- знання;
- земля (земельні ресурси, які все ще досить часто відокремлюють від природних ресурсів);
- фактори виробництва.

На нашу думку, найбільш доцільно використовувати поняття «субстанція» (меншою мірою, але також є можливим використання терміну «реальність»). Наша позиція ґрунтується на згадуванні таких принципів термінів та ознак при поясненні категорії «субстанція», як:

- основний складовий елемент;
- будь-яка речовина;
- різноманітні явища природи та історії;
- об'єктивна реальність;
- все те, що ми відрізняємо словом «існує» від слова «не існує»;
- сутність усіх речей та явищ (матеріальна, духовна субстанція).

Наведені ознаки, що характеризують категорію «субстанція» досить повно і точно узагальнюють весь перелік можливих напрямів використання поняття «ресурс», зокрема, що є досить важливим, як матеріальної, так і нематеріальної ресурсної складової. Решта суміжних понять проаналізованих нами, не повною мірою розкривають сутність категорії «ресурс» у сучасному розумінні, переважно характеризуючи певний одиничний випадок використання терміну.

Слід також підкреслити, що категорія «ресурс» фактично є певного роду підґрунтям, основою, джерелом для утворення певних інших явищ чи категорій завдяки тим властивостям, якими вона володіє. Більше того, у більшості джерел підкреслюється її фактично допоміжний характер. І саме така її характеристика (виконувана функція) є найважливіша з точки зору буття людини.

Висновки по дослідженню і перспективи подальших розробок

Виходячи із проаналізованих підходів до визначення категорії «ресурс» та суміжних з нею понять, ми пропонуємо власний авторський підхід до визначення цієї категорії. На нашу думку саме термін «субстанція» найбільш широко, повно, та багатогранно відбиває багатоваріантність використання терміну «ресурс» в сучасних умовах. А отже

на нашу думку під категорією «ресурс» слід розуміти будь-яку субстанцію, що здатна завдяки своєму енергоінформаційному потенціалу задовольняти потреби людства (у тому числі будь-яких відкритих стаціонарних систем) [7], [13].

Перспективою подальшого дослідження є розкриття особливостей використання терміну «ресурс» як категорії загальноекономічної чи соціально-економічної (макроекономічний рівень), а також ресурсу, як категорії виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання (мікроекономічний рівень).

1. *Бачинин В. А.* Философия. Энциклопедический словарь / В. А. Бачинин. — СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2005. — 288 с. — ISBN 5-8016-0258-5.
2. *Бибик С. П.* Словник іншомовних слів: тлумачення, словотворення та слововживання / С. П. Бибик, Г. М. Сюта ; за ред. С. Я. Єрмоленко. — Х. : Фоліо, 2006. — 623 с. — ISBN 966-03-3173-8.
3. *Большая Советская Энциклопедия* : в 30 т. / [гл. ред. А. М. Прохоров]. — [3-е изд.]. — М. : Советская энциклопедия, 1975. — Т. 22 : Ремень-Сафи, 1975. — 628 с. с ил.
4. *Борисов А. Б.* Большой экономический словарь / А. Б. Борисов. — М. : Книжный мир, 1999. — 895 с. — ISBN 5-8041-0049-1.
5. *Великий* тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. Бусел В. Т.]. — К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. — 1440 с. — ISBN 966-569-013-2.
6. *Даль Владимир.* Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / Владимир Даль. — М. : ТЕРРА, 1995. — Т. 4 : Р-У. — 1995. — 688 с. — ISBN 5-85255-489-8.
7. *Дерев'яно Ю. М.* Науково-методичні засади забезпечення ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства в умовах обмеженості ресурсів: дис. ... кандидата економ. наук : 08.00.04 / Дерев'яно Юрій Миколайович. — Суми., 2008. — 195 с.
8. *Етимологічний* словник української мови : у 7 т. / [голов. ред. О. С. Мельничук]. — К. : Наукова думка, 1983. — Т. 5 : Р-Т / [уклад. Р. В. Болдирев та ін.]. — 2006. — 704 с. — ISBN 966-00-0195-9.
9. *Короткий* тлумачний словник української мови: Близько 70 000 слів ; за ред. Д. Г. Гринчишина. — К. : Вид. центр «Просвіта», 2004. — 608 с. — ISBN 966-8547-27-6.
10. *Короткий* тлумачний словник української мови / [уклад. Д. Г. Гринчишин, Л. Л. Гумецька, В. Л. Карпова та ін.]; під ред. Л. Л. Грушецької. — К. : Рад. школа, 1978. — 296 с.
11. *Краткий* словарь по философии ; под общ. ред. И. В. Блауберга, И. К. Пангина. — [4-е изд.]. — М. : Политиздат, 1882. — 431 с.
12. *Лопатин В. В.* Малый толковый словарь русского языка: ок. 35 000 слов / В. В. Лопатин, Л. Е. Лопатина. — М. : Рус. яз., 1990. — 704 с. — (Малая б-ка словарей рус. яз.). — ISBN 5-200-01084-5.
13. *Мельник Л. Г.* Информационная экономика : учеб. пособ. / Л. Г. Мельник — Сумы : ИТД «Университетская книга», 2003. — 288 с.
14. *Нечволод Л. І.* Сучасний словник іншомовних слів / Л. І. Нечволод. — Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2007. — 768 с. — ISBN 966-404-277-3.
15. *Новий* тлумачний словник української мови / [уклад. проф. В. В. Яременко, к. філол. наук О. М. Сліпушко]. — К. : Аконіт, 1998. — Т. 3 : ОБЕ-РОБ. — 1998. — 928 с.
Т. 4 : РОБ-Я. — 1998. — 941 с.
16. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка: ок. 57 000 слов / С. И. Ожегов ; под ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведовой. — [18-е изд., стереотип]. — М. : Рус. яз., 1986. — 797 с.
17. *Російсько-український* словник / [Анніна І. О., Горюшина Г. Н., Гнатюк І. С. та ін.]. — К. : Абрис, 2003. — 1424 с. — ISBN 966-531-121-2.

Розділ 4 Макроекономічні механізми

18. *Словарь русского языка* : в 4 т. ; под ред. А. П. Евгеньевой. — [3-е изд., стереотип]. — М. : Русский язык, 1985—1988.— .—
Т. 1 : А-Й. — 1985. — 696 с.
Т. 2 : К-О. — 1986. — 736 с.
Т. 3 : П-Р. — 1987. — 752 с.
Т. 4 : С-Я. — 1988. — 800 с.
19. *Словник іншомовних слів: 23 000 слів та термінологічних словосполучень* / [уклад. Л. О. Пустовіт та ін.]. — К. : Довіра, 2000. — 1018 с. — ISBN 966-507-049-5.
20. *Словник іншомовних слів* / [уклад. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапуга]. — К. : Наук. думка, 2000. — 680 с. — ISBN 966-00-0439-7.
21. *Словник української мови* / [голова ред. колегії І. К. Білодід]. — К. : Наукова думка, 1977— .—
Т. VIII. — 1977. — 928 с.
22. *Сучасний тлумачний словник української мови* / [уклад. Л. П. Олексієнко, О. Л. Шумейко]. — К. : Кобза, 2002. — 544 с. — ISBN 966-8024-15-X.
23. *Тлумачний словник української мови: понад 12 500 статей (близько 40 000 слів)* / [ред. д-р філолог. наук, проф. В. С. Калашник]. — Х. : Прапор, 2002. — 992 с. — ISBN 966-7880-38-9.
24. *Фасмер М. Этимологический словарь русского языка* : в 4 т. ; [пер. с нем. и доп. О. Н. Трубачева]. — [2-е изд., стер.]. — М. : Прогресс, 1987— .—
Т. 3 : Муза-Сят. — 1987. — 832 с.
25. *Энциклопедический словарь* : в 82 т. ; под ред. К. К. Арсеньева и О. О. Петрушевского. — СПб. : Издательское дело, Брокгауз-Эфрон. — .—
Т. 62 : Статика-Судоустройства, 1901. — 954 с.

Отримано 28.11.2008 р.

Ю.Н. Деревянко

Научные подходы к определению категории ресурс

В статье проанализированы научные подходы к определению категории «ресурс» различных авторов, а также смежных понятий, которые непосредственно связаны с этой категорией. На основании проведенного анализа и обобщения научных подходов, автор предлагает собственное определение категории «ресурс».

Ключевые слова: информация, категория, материя, понятие, ресурс, вещество, субстанция, термин.